

УДК 631.15/16.:631.16

УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ТЕНДЕНЦІЇ МОДИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

БАРДАШ С.В. - д.е.н., доцент, Київський національний
торговельно-економічний університет

ОСАДЧА Т.С. - к.е.н., доцент, Херсонський економічно-правовий інститут

Постановка проблеми. Господарська система України, яка складається з економічних систем суб'єктів господарювання, знаходиться в стані трансформації. Нездоланні наслідки проведеної економічної реформи є причинами всіх нових спроб переосмислити концептуальні основи перетворень, визначення ефективного їх курсу на перспективу. Наприкінці ХХ ст. економіка України зазнала впливу нового потужного світового процесу, який дістав назву глобалізації. Мова йде про соціально-економічний процес, під час якого зникають географічні кордони соціально-економічних і культурних систем, а населення все більшою мірою усвідомлює зникнення цих кордонів. Останніми роками ця концепція стала ще популярнішою у зв'язку з тим, що посилюється взаємозалежність регіонів і розвивається науково-технічний прогрес. Однак відсутність економічної політики інноваційних перетворень та низька ефективність державного економічного контролю залишає національну економічну систему на узбіччі світових економічних змін.

Стан вивчення проблеми. Останніми роками вітчизняними та російськими науковцями проведено багато досліджень з питань доцільності та способів входження економічних систем України та Російської Федерації у глобалізований економічний простір, адже ці питання для двох найбільш економічно розвинутих країн колишнього СРСР є вкрай актуальними. Разом з тим, однозначної відповіді на вище сформульовані питання в роботах [2, 3, 7, 8, 9, 12] немає, адже світоглядна позиція авторів на досліджуване явище має суттєві відмінності. Разом з тим, питання економічної глобалізації стали вкрай актуальними для України, адже зміна системи її економіки, входження її в перманентну кризу, відсутність стратегії її розвитку стали розглядатися вітчизняними науковцями як своєрідна панацея для суттєвого поліпшення соціально-економічного стану України. Слід зазначити, що питання впливу глобалізації на систему державного економічного контролю в роботах [1, 4, 13]. Однак, пропозиції щодо створення системи глобального контролю, викладені у роботах [1, 13] не розв'язують проблеми адаптації національної системи державного контролю до реалій процесу глобалізації. Дати відповідь на останнє питання можна у спосіб оцінки рівня залучення України до глобалізаційних процесів, а також тих проблем, які виникають унаслідок його здійснення. Розв'язання даного завдання слід проводити у спосіб дослідження сутності глобалізації, економічної глобалізації та економічної інтеграції.

Мета статті – дослідити рівень інтеграції національної економіки у світову, встановити вплив глобалізації та окреслити складові модифікації державного економічного контролю.

Результати досліджень. Глобалізація є процесом обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, який не обмежується державними кордонами і набуває форм постійного та неухильно зростаючої міжурядової інтеграції національних та

регіональних економік. Українські експерти до переліку елементів глобалізації, окрім зазначених, обґрунтовано включають також інтеграцію господарського життя; міжнародний поділ праці; інтеграцію ринків капіталу та робочої сили; розвиток міждержавних транспортних мереж; формування світового ринку знань та інтелектуальних продуктів; інтеграцію валютних ринків і виникнення ринку єдиної валюти ЄС.

Визначення сутності глобалізації, її форм та принципів пов'язано з принциповою науковою полемікою, яка посилюється політичним, фінансовим та ідеологічним характером проблем, що стоять за нею. Разом з тим, об'єктивний зміст глобалізації складають різномірні за їх походженням, сферами прояву, механізмами і наслідками процеси. Такий підхід обумовлює розгляд глобалізації як якісно самостійної, складної системи явищ та відносин, цілісної в її системності, але внутрішньо суперечливої.

В основі глобалізації лежить економічна глобалізація, яка окремими науковцями розглядається як поступове руйнування національної держави з подальшою втратою економічного суверенітету [5]. Суверенні держави все більше оцінюють свою вразливість не по відношенню одна до одної, а по відношенню до сил, які вони не можуть контролювати. Дана теза обумовлена тим, що проявом глобалізації є взаємодія національних і глобальних суспільних процесів, поступове обмеження національних особливостей та їх підпорядкування системі глобальних відносин, законам та закономірностям такої взаємодії, цілісність якої забезпечується наднаціональними структурами.

Однією з ознак економічної глобалізації є економічна інтеграція національних економік, – зближення і поступове об'єднання національних економічних систем в одні інтернаціональні метасистеми в межах інтеграційних економічних угруповань. Однак, слід констатувати, що інтеграція національної економіки України є незавершеною, адже на даний час не сформована її об'єктивна економічна основа, - інтернаціоналізація технологічного способу виробництва, у тому числі інтернаціоналізація продуктивних сил та техніко-економічних відносин. Технологічний спосіб виробництва в Україні на початку ХХІ ст. базується переважно на машинній і ручній праці, що з огляду на інтенсивний розвиток у розвинених країнах світу автоматизованого виробництва загрожує її економічному суверенітету. Так, в Україні частка високотехнологічної продукції у 2003 р. становила лише 4-6%, тоді як у світовому ВВП – близько 40%. [6]. Отже, для ефективного входження в глобальний ринок Україні необхідно досягти високого рівня конкурентоспроможності національної економічної системи.

Про відсутність реальної економічної інтеграції економічної системи України свідчить й відсутність інтернаціоналізації одиничного поділу праці, міжнародної концентрації і централізації банківського капіталу, а також інтернаціоналізації державного капіталу. На даний час вітчизняна економіка залишилася не інтегрованою ні в економічний простір СНД, який не виправдав покладених на нього надій, адже не було навіть створено єдиних та дієвих наднаціональних інститутів, які б мали здійснювати уніфікацію господарських механізмів країн СНД, ані в економічний простір ЄС. Разом з тим, протягом останніх трьох років економічна система ЄС все більше виявляє зацікавленість у потенціалі вітчизняної економіки. На кінець 2008 р. сукупний капітал нерезидентів, включаючи позичковий капітал склав 40957,4 млн. дол. США, з нього нерезидентам – країнам ЄС належало 32708,4 млн. дол. США або 79,85%, що у 13,23 рази більше аналогічного показника нерезидентів – країн СНД. [11]. Даний показник засвідчує євроінтеграційний напрям еко-

номіки України. Разом з тим, відсутня інтернаціоналізація господарського механізму, яка передбачає зближення національних форм і методів державного, монополістичного та ринкових методів регулювання економіки, не дозволяє вести мову про повноцінну євроінтеграцію. І якщо в останні два десятиліття ХХ ст. переважна більшість країн світу з ринковою економікою, які реалізовували політику регіональної економічної інтеграції, наблизилася до її якісно нової форми, - економічної глобалізації, то економічна система України знаходиться на стадії обрання стратегії входження у цей процес, шлях до якого лежить через процес економічної інтеграції, без якого національна економіка залишатиметься сировинною базою світової економіки. Так, у 2008 р. Україна залишається сировинно орієнтованою країною-експортером, адже обсяг експорту за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗД) мінеральних продуктів та недорогоцінних металів та виробів з них склав 34640 млн. дол. США [11], або 51,7% від загального обсягу експорту у 2008 р..

На думку окремих економістів, приєднання до процесу світової економічної глобалізації приведе до надходження прямих іноземних інвестицій, які дозволять провести технічне переоснащення підприємств. Однак сподівання на такі дії інтернаціоналізованого капіталу залишилися марними. Щодо обсягів прямих іноземних інвестицій (надалі - ПІІ) в Україну слід зазначити, що найбільший обсяг ПІІ у 2008 р. було здійснено Кіпром, - 7682, 9 млн. дол. США [11], що за абсолютним розміром є більшим за прями інвестиції в економіку України таких країн, як Німеччина, Великобританія, США, Франція, Італія, Російська Федерація та склав 21,5% від загального обсягу прямих інвестицій в Україну у 2008 р. Оцінюючи стан тіньової економіки, слід зазначити, що ПІІ з Кіпру є не фактичними іноземними інвестиціями, а формою легалізації, своєрідним відмиванням фінансових потоків, одержаних в Україні не завжди правомірним способом. Слід також звернути увагу на те, ПІІ в Україну здійснювалися за усіма видами діяльності, проте лідерами за часткою ПІІ у загальному обсязі інвестування є переробна промисловість (19,4% або 6928 млн. дол. США), фінансова діяльність (20% або 7154,8 млн. дол. США), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг (10% або 3570,7 млн. дол. США) та оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі (8,8% або 3146,7 млн. дол. США). У цілому частка ПІІ, що були спрямовані у промисловість, в 2008 р. склала 22,55%, а частка ПІІ у фінансову діяльність, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг, а також оптову торгівлю і посередництво в оптовій торгівлі склала 38,8%. У зв'язку з цим надії на ПІІ в реальний сектор національної економіки залишаються лише сподіваннями.

Згідно з рейтингом глобалізації (Globalization Index (GI)), який щорічно складається журналом "Foreign Policy" [14], складеного у 2007 р. за даними 2005 р. 72 країн світу, в яких зосереджено 88% населення планети і понад 97% світової економіки, Україна посіла 42 місце. «Найпотужнішими за розмірами ВВП країни, хоч і є активними учасниками іноземного інвестування та міжнародних торговельних відносин, мають більш високий рівень захищеності національної економіки від впливу коливань кон'юнктури світових ринків і викликів розвитку світового господарства, оскільки зберігають відносно низькі рівні співвідношення «зовнішня торгівля та ВВП». [10, с. 79] Україна, як країна з високим рівнем такого співвідношення – 102,4% (обсяг зовнішньої торгівлі (за методологією платіжного балансу) як частка у ВВП) у 2007 р. посіла 21 місце [14], вважається найбільш уразливою до викликів розвитку світового господарства.

Згідно з Індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom (IEF)) [16] у 2008 р. Україна, як країна, що належить до країн переважно економічно невільних, посіла 133-є місце серед 157 країн світу та 39-е серед 41-ї країни Європи. Згідно з даним індексу (IEF) до однієї групи з Україною увійшли 52 країни.

Згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index (GCI)) [15], розрахованого за 12 параметрами 131-ї країни, Україна посіла 73-є місце. За результатами GCI «найбільш проблемними для ефективного розвитку України є неефективність інститутів влади, макроекономічна нестабільність, неефективність розвитку ринків товарів і послуг, недостатній рівень розвитку фінансового ринку, неефективність бізнес-середовища унаслідок недостатнього бізнес-досвіду. [10, с. 81]. Слід зазначити, що наведені проблеми не є наслідками входження до світової економічної глобалізації, вони є наслідком тих реформ державного управління та національної економіки, які слід розв'язати найближчим часом.

Висновки та пропозиції. Отже, економічна (господарська) система України з усіма вадами економічної реформи, початок якої був закладений епохою перебудови ще у 1985 р., повної відмови від планової системи економіки у 1991 р., орієнтацією на ліберальну модель ринкової економіки, стала суб'єктом економічної глобалізації з обмеженими повноваженнями. За таких умов першочерговим завданням є розробка концепції економічного контролю, спрямованої як на усунення недоліків у функціонуванні національної господарської системи, так і на забезпечення адекватної реакції на негативні наслідки процесу економічної глобалізації.

Основними проблемами, що виникли для економіки України в умовах економічної глобалізації, є тіньова економіка та неконтрольоване використання невідновлюваних природних ресурсів.

Основними негативними наслідками тіньової економіки є порушення грошового обігу, скорочення податкових надходжень, розвиток інфляційних процесів, неконтрольоване розшарування населення за рівнем доходів, вивезення капіталів за кордон. Це суттєво ускладнює функціонування господарської системи України та не сприяє збалансованості державного бюджету. Проте найбільш небезпечним наслідком розвитку тіньового сектора є криміналізація економіки у цілому. Тому не дивує той факт, що в останні роки в Україні суттєво зросла кількість економічних злочинів, особливо у сфері грошово-кредитних відносин, зовнішньоекономічної діяльності, процесі приватизації державного майна і на фондовому ринку.

Головними причинами, що сприяють розвитку тіньової економіки в Україні, є і залишаються:

- недосконалість діючої законодавчої бази, у тому числі податкового законодавства;
- правовий нігілізм багатьох суб'єктів господарювання як реакція на нестабільне і недосконале законодавство;
- відсутність інвестиційних альтернатив для тіньових капіталів і зацікавленості в їх вкладанні в офіційний сектор економіки.

Сучасна тіньова економіка характеризується такими ознаками, як:

- охоплення різних зловживань державною економічною владою, які порушують порядок управління господарською діяльністю;
- здійснення злочинних дій у процесі професійної діяльності;
- наявність шкоди для економічної безпеки держави, інтересів більшості підприємницьких структур і населенню;

- складність персональної ідентифікації як злочинців, так і жертв економічних злочинів;
- швидка адаптація злочинників до нових форм і методів господарювання; оперативне реагування на зміни в ринковому середовищі;
- використання недосконалості діючого законодавства для одержання незаконних доходів;
- використання різноманітних прийомів і способів укриття злочинів під виглядом „невдалої” підприємницької діяльності (різні види реорганізації, перейменувань, фіктивне банкрутство тощо);
- використання у злочинній діяльності комп’ютерних технологій і електронних засобів зв’язку.

Негативний вплив глобалізації на національну господарську систему достатньо важко призупинити. У зв’язку з цим складно погодитися з позицією Виговської В.Г., на думку якої «Аналізуючи стан, формулюючи мету і завдання сучасного господарського контролю, ... слід розширити межі загальнодержавного контролю.» [1, с. 132] Проте слід змінити акценти в державному контролі, межі ж змінити не можна, адже вони є константою, - це господарська (економічна) система, склад та якість якої може змінюватися, у тому числі під впливом зовнішніх ризиків імplementованих зовнішнім економічним середовищем. Джерелом таких ризиків є діяльність нерезидентів – суб’єктів господарювання, а також резидентів – суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також суб’єктів господарювання фінансового сектора економіки, адже національні фінансова та банківська системи стали майже незалежною від державного контролю і регулювання, а ті фінансові потоки, які обслуговуються національною банківською системою, не мають нічого спільного з реальними потребами міжнародної торгівлі товарами та послугами.

Трансформація національної економіки України, а також системи державного економічного контролю має здійснюватися з урахуванням стану національної економіки та її місця в світовій економічній системі, а також позитивного досвіду функціонування державних органів контролю країн-лідерів. Якщо перше завдання знаходиться в площині досліджень науковців, що вивчають та розв’язують проблеми макроекономіки, то друге знаходиться у площині досліджень науковців, що вивчають та розв’язують теоретико-методологічні проблеми економічного контролю. Виконання другого завдання має важливе значення прикладного характеру, оскільки дозволить встановлювати відповідність чинної системи державного економічного контролю сучасним вимогам та обирати напрями її удосконалення, а також визначати форми та розробляти механізми і процедури контролю за зовнішніми впливами на систему національної економіки.

Остаточне рішення про запозичення передового зарубіжного досвіду державного контролю залежатиме від подальших кроків з реформування економічної (господарської) системи України та затвердження рішення про пріоритети в економічній інтеграції. Разом з тим, незалежно від зазначених рішень, державний контроль має бути посилений щодо фінансових, бюджетних відносин, а також відносин, що виникають у сфері використання природних ресурсів, а також дотримання норм збереження навколишнього середовища. Слід також посилити контроль за діяльністю суб’єктів банківської діяльності, адже останні свідомо та несвідомо беруть участь у формуванні тіньового сектора національної економіки та проникненні міжнародної економічної злочинності.

Перспектива подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки:

1. Активізація участі національної економіки України у процесах світової економічної глобалізації обумовила появу проблем як наукового, так і практичного характеру у сфері державного економічного контролю.

2. З метою відстоювання державного суверенітету України, прийняття рішення про свідому європейську інтеграцію та приєднання до процесу світової економічної глобалізації на правах повноцінного партнера Україні слід переглянути концепцію здійснення державного економічного контролю.

3. Трансформація економічного контролю неможлива без дослідження його поліморфної сутності, дослідження складу та взаємозв'язків його елементів, без дослідження передового досвіду інших країн світу. Це сприятиме формуванню його нової концепції трансформації.

4. Наслідки трансформації системи економічного контролю в умовах економічної глобалізації мають сприяти дотриманню національної економічної безпеки, захисту економічного суверенітету, а також прийняттю рішення про напрями та форми подальшої економічної інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : [монографія] / Н.Г. Виговська. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 532 с.
2. Глобализация мирового хозяйства [учеб. пособие] / Под ред. д-ра экон. наук, проф. М.Н. Осьмовой, канд. экон. наук, доц. А.В. Бойченко. - М. : ИНФРА-М, 2006. - 376 с.
3. Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України / Б.В. Губський. – К. : Логос, 2003. – 328 с.
4. Дрозд І.К. Контроль економічних систем: монографія / І.К. Дрозд. – К. : Імекс-ЛТД, 2004. – 312 с.
5. Економічний енциклопедичний словник: [у 2 т.] / [за ред. С.В. Мочерного]-Т.1. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
6. Економічний енциклопедичний словник: [у 2 т.] / [за ред. С.В. Мочерного]. Т. 2. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
7. Загладин Н. Глобализация в контексте альтернатив исторического развития / Н. Загладин // Мировая экономика и международные отношения. - 2003. - №8. - С. 3-10.
8. Малышева Д. Постиндустриальный мир и процессы глобализации / Д. Малышева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 91-97.
9. Новицький Є.В. Міжнародна економічна діяльність України : [підручник] / Є.В. Новицький. -К. : КНЕУ, 2003.- 948 с.
10. Панфілова Т. Україна в глобальному торговельному та інвестиційному середовищі / Т. Панфілова // Економіка України - № 6. - 2009. – С. 75-85.
11. Статистичний щорічник України за 2008 рік. [За ред. О.Г. Осауленка]. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.
12. Філіпенков А.С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенков, В.С. Будкін, А.С. Гальчинский. - К. : "Либідь", 2002. - 470 с.
13. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії організації, методології) : [монографія] / Шевчук В.О. - К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. -371с.

14. Globalization Index 2007. [http:// www.foreignpolicy.com](http://www.foreignpolicy.com)
 15. The Global Competitiveness Report 2007-2008. WEF. <http:// www.weforum.org>
 16. 2008 Index of Economic Freedom. <http:// www.heritage.org/index>
-